

SPRAWOZDANIA I KOMUNIKATY

VI Ogólnopolskie Forum Historyków Wojskowości – sprawozdanie z obrad

Instytut Historii Filii Akademii Świętokrzyskiej w Piotrkowie Trybunalskim był gospodarzem VI Ogólnopolskiego Forum Historyków Wojskowości. Konferencja odbyła się w dniach 17–18 września 2001 r. i była poświęcona stanowi badań i perspektywom rozwoju polskiej historiografii wojskowej. Współorganizatorami drugiej części spotkania były Muzeum Okręgowe i Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim. Pierwsze spotkanie historyków wojskowości zorganizowano z inicjatywy prof. Benona Miśkiewicza w 1994 r. w Instytucie Historii UAM w Poznaniu. W obecnym wzięło udział już ponad 150 naukowców z całego kraju.

Konferencja została zorganizowana przy wydatnej pomocy władz lokalnych Piotrkowa i regionu, a także istotnym wsparciu finansowym Polonia Aid Foundation Trust z Londynu oraz prezydenta miasta Piotrkowa Trybunalskiego Andrzeja Pola, starosty piotrkowskiego Stanisława Cabały, posła Romana Jagielińskiego, b. marszałka Sejmiku Województwa Łódzkiego Waldemara Matusewicza.

Uczestników konferencji powitał prof. Jerzy Kukulski, prorektor Filii Akademii Świętokrzyskiej w Piotrkowie Trybunalskim. W swoim wystąpieniu omówił rozwój piotrkowskiej uczelni. Opisując działalność Instytutu Historii, prof. Jerzy Kukulski podkreślił, iż na czoło różnorodnych badań pracowników Instytutu wysuwają się prace poświęcone historii wojskowości. Wskazał, iż w bieżącym roku zostanie utworzona Katedra Historii Wojskowości, która będzie dążyć do nawiązania szerokiej współpracy z innymi ośrodkami naukowymi w kraju i zagranicą. Życząc owocnych obrad, podkreślił znaczenie obecnej konferencji dla ugruntowania lepszych kontaktów między ośrodkami naukowymi w Polsce, zajmującymi się badaniem różnych aspektów historii wojskowości.

Pierwszego dnia Forum odbyła się sesja plenarna, w toku której przedstawiono wiele interesujących referatów. Obrady rozpoczęło wystąpienie prof. Benona Miśkiewicza z UAM w Poznaniu. Dotyczyło ono „Polskiej historii wojskowej w ostatniej dekadzie XX wieku”. Wskazując na pewne cechy charakterystyczne rozwoju polskiej historii wojskowej w latach 1990–2000, autor referatu stwierdził m.in., iż doszło w tym czasie do istotnych zmian organizacyjnych polegających na powstawaniu sieci zakładów historii wojskowej na uczelniach cywilnych. Przejęły one rolę

dotychczasowych placówek naukowych w jednostkach wojskowych. Ponadto w omawianym okresie zaczęto podejmować studia nad zagadnieniami pomijanymi w latach wcześniejszych. Szerzej zajęto się latami 1918–1920, problematyką kampanii wrześniowej 1939 r. na wschodzie oraz wieloma kwestiami dotyczącymi dziejów Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. W konkluzji swojego wystąpienia prof. Miśkiewicz podkreślił, iż pojawiło się wiele wartościowych opracowań istotnych z punktu widzenia dalszego rozwoju historiografii wojskowej.

Prof. Andrzej Ajnenkiel z Wojskowego Instytutu Historycznego AON w referacie pt. „Historia wojskowa w siłach zbrojnych. Stan i perspektywy badawcze” ocenił stan polskiej historiografii wojskowej. Na początku wystąpienia wskazał on na znaczenie przeobrażeń w polskich siłach zbrojnych, które dotknęły także instytucje wojskowe zajmujące się badaniami nad historią wojskową. Najwyraźniejszym tego przykładem jest likwidacja do końca 2001 r. Wojskowego Instytutu Historycznego AON. 1 stycznia 2002 r. ma rozpocząć działalność Wojskowe Biuro Badań Historycznych. Oceniając działalność WIH, referent wskazał na jego ogromną rolę w badaniach nad historią wojskowości, wyrażającą się w olbrzymiej liczbie publikacji wydanych przez pracowników instytutu. Podkreślił także znaczącą rolę tej placówki dla kształcenia nowych kadr pracowników naukowych zajmujących się historią wojskowości. Mając nadzieję, iż Wojskowe Biuro Badań Historycznych przejmie przynajmniej część zadań realizowanych dotychczas przez WIH, prof. Ajnenkiel wskazał także na konieczność bliskiej współpracy nowej instytucji z uczelniami cywilnymi, której efektem będzie podejmowanie nowej problematyki badawczej.

Kolejny referat dotyczył „Stanu badań i zachowania fortyfikacji w Polsce”. Jego autorem był dr hab. Zbigniew Pilarczyk z UAM w Poznaniu. Jedną z konkluzji tego wystąpienia było stwierdzenie, iż istnieje olbrzymia liczba publikacji dotyczących dziejów polskich fortyfikacji, a brakuje w polskiej literaturze wszechstronnej i interdyscyplinarnej syntezy historii polskich fortyfikacji. Uczestnikiem obrad był także prof. Karol Olejnik z UAM w Poznaniu, który przedstawił referat pt. „Stan badań nad polską historią wojskową do końca XV w.”. Obszernie scharakteryzował on najważniejsze pozycje dotyczące historii wojskowej w tym okresie. Stwierdził, iż badania nad wojskowością średniowieczną w Polsce wymagają zapoznania się także z zagadnieniami ustrojowymi, kulturowymi, społecznymi i gospodarczymi występującymi w okresie badanym przez historyka wojskowości. Wskazał także na potrzebę częstszego sięgania przez historyków wojskowości średniowiecznej do metod stosowanych przez socjologię, psychologię społeczną i ekonomię w celu uzyskania pełniejszego efektu swoich badań.

Prof. Wiesław Majewski w swoim referacie pt. „Wokół metodyki i periodyzacji polskiej historiografii wojskowej” omówił najważniejsze prace dotyczące polskiej historiografii wojskowej. Zaprezentował także własną periodyzację polskiej historiografii wojskowej, polemizując z dotychczasowymi propozycjami prof. Benona

Miśkiewicza. Zdaniem referenta dzieli się ona na trzy odrębne epoki. Pierwsza obejmuje lata 1132–1832 i są to początki historiografii wojskowej. Druga dotyczy lat 1832–1939 – jest to czas stopniowego rozwoju polskiej myśli wojskowej kończący się „złotym wiekiem” historiografii wojskowej w latach 1912–1939. Trzecia epoka to lata 1939–1989, kiedy to polska historiografia rozwijała się (...) w *warunkach zniewolenia i długiej emigracji*.

„Polskimi powstaniem narodowymi w świetle historiografii” zajął się prof. Janusz Wojtasik z WIH AON. Przedstawił on najważniejsze publikacje dotyczące powstania kościuszkowskiego, powstania w zaborze pruskim w 1806 r., powstań z lat 1846 i 1848 oraz powstań listopadowego i styczniowego. Referent podkreślił, iż najwięcej publikacji, dotyczących także aspektów militarnych, ukazało się na temat pierwszego z nich. Jednak zarówno ono, jak i kolejne zrywy narodowe w XIX w. wymagają dalszych badań ich aspektów militarnych, uwzględniających w większym niż do tej pory stopniu archiwa rosyjskie. Efektem tych badań powinno być powstanie odrębnych syntez każdego z tych wystąpień zbrojnych.

Po krótkiej przerwie kolejny referent Forum, prof. Lech Wyszczelski z Instytutu Humanistycznego AON, omówił „Historiografię polskiej myśli wojskowej XIX i XX w.”. Na wstępie przedstawił najwybitniejszych autorów rozpraw teoretycznych z zakresu polskiej myśli wojskowej dwóch ostatnich stuleci. Następnie scharakteryzował najważniejsze publikacje historyczne, które analizowały dorobek polskiej myśli wojskowej. W konkluzji prof. Wyszczelski podkreślił, iż brakuje całościowego opracowania historii polskiej myśli wojskowej.

Kolejni uczestnicy obrad, prof. Jerzy Przybylski i prof. Józef Dyskant, swoje wystąpienia poświęcili „Aktualnemu stanowi badań nad historią Polskiej Marynarki Wojennej i perspektywami ich rozwoju”. Prof. Przybylski z Akademii Marynarki Wojennej przedstawił badania nad dziejami Marynarki Wojennej w latach 1999–2001 prowadzone w tej uczelni, instytucjach podległych Dowództwu Marynarki Wojennej RP oraz w innych ośrodkach naukowych znajdujących się w Gdyni, Gdańsku i Słupsku. Wskazał również na stały wzrost liczby historyków wojskowości zajmujących się dziejami Polskiej Marynarki Wojennej w tych ośrodkach, którzy jednocześnie uzyskują kolejne, wyższe stopnie naukowe. Podkreślił zarazem szczególną rolę dowódcy Marynarki Wojennej admirała Ryszarda Łukasika i rektora Akademii Marynarki Wojennej prof. Antoniego Komorowskiego, wspierających rozwój kadry historyków wojskowości, zajmujących się dziejami marynarki wojennej. Natomiast prof. Dyskant ocenił stan badań nad historią Polskiej Marynarki Wojennej w środowisku warszawskim w latach 1999–2001 oraz ich dalszymi perspektywami. Wskazał na niepokojące zjawisko odchodzenia historyków ze środowiska naukowego stolicy od badań nad dziejami Polskiej Marynarki Wojennej. Podkreślił także znaczne ograniczenie możliwości publikowania artykułów naukowych na łamach czasopism marynistycznych. Na zakończenie swojego wystąpienia stwierdził, iż brak jest (...) *ośrodka kierowniczego, który nadałby prowadzonym pracom badawczym jakiś ukierunkowany kształt*.

Wystąpienie prof. Tadeusza Kmiecika z Pomorskiej Akademii Pedagogicznej w Słupsku dotyczyło „Stanu badań nad polskim lotnictwem wojskowym”. Referent dokonał przeglądu najważniejszych publikacji naukowych na temat polskiego lotnictwa wojskowego, które ukazały się od lat dwudziestych do końca lat dziewięćdziesiątych XX w. Podsumowując swoje wystąpienie, prelegent Kmiecik stwierdził, iż literatura dotycząca polskiego lotnictwa wojskowego jest obszerna. Jednocześnie można zauważyć brak zainteresowania historyków dziejami lotnictwa po II wojnie światowej, co wynika po części z ograniczonego dostępu do archiwów wojskowych.

Prof. Andrzej Felchner z Filii Akademii Świętokrzyskiej w Piotrkowie Trybunalskim przedstawił referat pt. „Stan badań nad historią polskiej wojskowej służby zdrowia – próba oceny i postulaty na przyszłość”. Obszernie scharakteryzował najważniejsze publikacje (prace habilitacyjne, doktorskie, monografie i artykuły naukowe) dotyczące badań nad dziejami polskiej wojskowej służby zdrowia, wydane od początku lat dwudziestych do końca lat dziewięćdziesiątych XX w. Pomimo iż liczba prac dotyczących tej problematyki jest obszerna, to jednak brak jest syntezy dziejów medycyny wojskowej w Polsce, słabo opracowana jest kwestia służby zdrowia Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i wiele innych zagadnień.

Drugą część obrad plenarnych VI Forum otworzył dr Marek Dutkiewicz z piotrkowskiej uczelni, prezentując „Formacje polskie w I wojnie światowej w literaturze historycznej”. Zdaniem referenta problematyka ta nie została do tej pory w pełni zbadana. Istnieje co prawda wiele publikacji dotyczących zbrojnych formacji polskich w czasie I wojny światowej, ale większość z nich jest mało wartościowa pod względem naukowym. Jedną z przyczyn takiej sytuacji był brak po 1945 r. ośrodka, który koordynowałby badania nad tą problematyką. W dalszej części wystąpienia stwierdził, iż stosunkowo dobrze opracowana jest problematyka Legionów Polskich i formacji z nich się wywodzących, słabiej zaś kwestie dotyczące Wojska Polskiego w Rosji, natomiast najgorzej wygląda problematyka powstania i walk polskich formacji zbrojnych w zachodniej Europie. Podsumowując, dr Dutkiewicz podkreślił, iż ciągle jeszcze istnieje potrzeba rozwijania badań nad polskimi formacjami zbrojnymi w I wojnie światowej, zwłaszcza w oparciu o słabo jeszcze wykorzystane zasoby z archiwów krajowych i zagranicznych.

Autorem kolejnego referatu pt. „Stan badań nad kampanią polską 1939 roku” był prof. Czesław Grzelak z Filii Akademii Świętokrzyskiej w Piotrkowie Trybunalskim. Wskazał on na olbrzymią liczbę publikacji, już kilkanaście tysięcy pozycji poświęconych tej kwestii. Następnie scharakteryzował najważniejsze z nich, te, które przedstawiały zarówno całość działań militarnych we wrześniu 1939 r., jak i zajmowały się kwestiami bardziej szczegółowymi, np. organizacją oraz wykorzystaniem różnych rodzajów wojsk, przebiegiem bitew i walk. Referent stwierdził, iż pomimo obfitości literatury nadal powinny być prowadzone badania dotyczące różnych aspektów września 1939 r., zwłaszcza że dzięki dostępowi do archiwów radzieckich powiększyła się baza źródłowa przydatna do tych badań.

Autorem kolejnego wystąpienia dotyczącego „Stanu badań nad Polskimi Siłami Zbrojnymi na Zachodzie” był prof. Maciej Szczurowski z Filii Akademii Świętokrzyskiej w Piotrkowie Trybunalskim. Wskazał on, iż badania nad organizacją i walkami Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie koncentrowały się wokół dwóch centrów: ośrodka emigracyjnego – głównie w Londynie, oraz ośrodka warszawskiego – na czele z Wojskowym Instytutem Historycznym. Obydwa wydawały liczne publikacje, od bardzo obszernych, poprzez prace monograficzne poświęcone poszczególnym kampaniom, jednostkom wojskowym etc. Obecnie daje się zauważyć znikanie ośrodków naukowych wśród polskiej emigracji. Dlatego też zdaniem referenta jednym z istotnych postulatów jest przejęcie funkcji badawczych dawnych ośrodków emigracyjnych przez placówki naukowe w kraju oraz kontynuowanie przez nie badań, którymi zajmowali się historycy emigracyjni. Istnieje także potrzeba stworzenia obszernej monografii poświęconej Polskim Siłom Zbrojnym na Zachodzie opartej na nowoczesnych podstawach warsztatowo-metodologicznych i wykorzystującej szeroką bazę źródłową.

Po krótkiej przerwie prof. Henryk Stańczyk z Piotrkowa Trybunalskiego swoje wystąpienie poświęcił „Stanowi badań nad dziejami Wojska Polskiego na froncie wschodnim w latach II wojny światowej”. Autor wskazał na dużą liczbę książek i artykułów naukowych, które zostały poświęcone tej kwestii. Zarazem podkreślił bardzo różnicowany charakter tych pozycji. Obok poważnych monografii napisanych w oparciu o szeroko zakrojone badania archiwalne i aktualnych do dziś powstały prace o charakterze propagandowym, bezwartościowe pod względem naukowym. Szczególnie dotyczy to pozycji zajmujących się politycznymi uwarunkowaniami tworzenia Wojska Polskiego na froncie wschodnim, które powstawały w oficjalnym obiegu do końca lat osiemdziesiątych. Oceniając charakter dotychczasowych publikacji, referent stwierdził, iż najpełniej zdołano opracować bitwy i operacje Wojska Polskiego, jego związków taktycznych i oddziałów, rozwijano także badania nad poszczególnymi rodzajami wojsk i służb. Zmiany polityczne w Polsce na początku lat dziewięćdziesiątych i negowanie wkładu Wojska Polskiego na froncie wschodnim w odzyskanie przez Polskę niepodległości doprowadziło do niemal całkowitego zahamowania badań nad dziejami tej formacji. Taka sytuacja utrzymuje się do dziś. Na zakończenie swojego wystąpienia prof. Stańczyk zaapelował o ponowne podjęcie badań nad różnymi aspektami dziejów Wojska Polskiego na froncie wschodnim.

Kolejny referat był poświęcony „Stanowi badań nad polską sztuką wojenną”. Jego autorem był prof. Henryk Hermann z Instytutu Humanistycznego AON. Według niego stan badań nad dawną polską sztuką wojenną i nad okresem międzywojennym jest zadowalający. Natomiast występują poważne luki, jeżeli chodzi o badania nad polską sztuką wojenną okresu II wojny światowej, a zwłaszcza czasów powojennych. Taka sytuacja wynikała w dużym stopniu z tego, iż w Polsce po 1945 r. posługiwano się opracowaniami dotyczącymi strategii, sztuki operacyjnej i taktyki, które były tłumaczeniami radzieckich podręczników z tego zakresu. Dlatego też do chwili obecnej powstały zaledwie przyczynkarskie opracowania na temat sztuki operacyjnej lub taktyki, które wymagają dalszych badań. Ich efektem powinno być polskie opracowanie poświęcone strategii, sztuce operacyjnej i taktyce Wojska Polskiego po II wojnie światowej.

Ponieważ celem organizatorów konferencji było także zapoznanie jej uczestników z historiografią wojskową Piotrkowa Trybunalskiego i jego okolicy, następne wystąpienie było poświęcone tej kwestii. Dr Witold Jarno z Uniwersytetu Łódzkiego wygłosił referat pt. „Ziemia piotrkowska w XX w. w polskiej historiografii wojskowej”. Jego współautorem był nieobecny na obradach prof. Włodzimierz Kozłowski (Uniwersytet Łódzki). Referent scharakteryzował, w porządku chronologicznym, dzieje Piotrkowa i jego okolic począwszy od początku XX w., podkreślając aspekty wojskowe historii tego regionu. Jednocześnie przedstawił najważniejsze publikacje z zakresu historiografii wojskowej, zajmujące się w sposób bezpośredni lub pośredni wątkami wojskowymi dziejów ziemi piotrkowskiej. Wskazał, iż najlepiej zostały opracowane zagadnienia historii wojskowej regionu z lat I wojny światowej i kampanii wrześniowej 1939 r. Stosunkowo dużo jest opracowań poświęconych konspiracji w tym regionie w czasie II wojny światowej. Natomiast najslabiej opracowane są problemy wojska carskiego w Piotrkowie Trybunalskim przed I wojną światową oraz wojskowe dzieje regionu po 1945 r.

Kolejne wystąpienie w trakcie konferencji było poświęcone „Zabytkom architektury obronnej XIX i XX wieku w północno-zachodniej Polsce i stanowi ich zachowania”. Jego autor, dr Wiesław Łach (Giżycko), wskazał na znaczną liczbę obiektów obronnych, które były budowane w Polsce Północno-Zachodniej, szczególnie w przededniu wybuchu I wojny światowej. Drugim okresem intensywnego budownictwa obronnego był rok 1939, kiedy powstała duża liczba fortyfikacji stałych, składających się m.in. z żelbetonowych schronów bojowych. Ponadto znaczną liczbę obiektów wybudowano już w czasie II wojny światowej. Wyraźnym tego przykładem jest rozległy system fortyfikacji Prus Wschodnich. Oceniając stan zachowania budowli obronnych, referent wskazał, iż budowle, szczególnie te najnowsze, są często zdewastowane. Jednocześnie jednym z najpoważniejszych źródeł zagrożeń dla istniejących fortyfikacji jest mała znajomość wartości i atrakcyjności dawnej architektury militarnej przez lokalne społeczności.

Ostatnim referatem, który został wygłoszony w trakcie obrad plenarnych, było wystąpienie dr. Henryka Kotarskiego (Kraków) dotyczące „Roli ziem ruskich w przemianach wojskowości staropolskiej”. W trakcie wystąpienia, bogato ilustrowanego różnymi mapami, prelegent podkreślił ogromną rolę ziem ruskich w rozwoju polskiej wojskowości wieków dawnych. Wynikało to w dużym stopniu z tego, iż były to tereny ciągłych walk z Tatarami. Powstawały tutaj liczne twierdze, w których wykorzystywano najnowsze rozwiązania techniczne napływające z Europy Zachodniej. Wyraźnym tego przykładem było zastosowanie na szeroką skalę na tych obszarach umocnień polowych w XVII w.

Obok obszernych wypowiedzi w trakcie obrad plenarnych konferencji, były również krótsze wystąpienia przedstawicieli różnych ośrodków naukowych. Wygłaszali oni komunikaty, w których prezentowali stan badań nad węższą niż tematy referatów problematyką. Komunikaty te, podobnie jak wszystkie przedstawione referaty, zostaną wydane w materiałach pokonferencyjnych.

W publikacji tej ukaże się także referat pt. „Polska technika wojskowa w badaniach historycznych”, autorstwa prof. Tadeusza M. Nowaka (Warszawa), który nie mógł osobiście wygłosić go w trakcie obrad konferencji. Ze względu na wagę podniesionych w nim zagadnień, zasługuje na chociaż krótkie omówienie. W opracowaniu prof. Nowak scharakteryzował najważniejsze publikacje dotyczące techniki wojskowej. Stwierdził, iż do 1939 r. elementy techniki wojskowej były przedstawiane przede wszystkim w pracach dotyczących historii uzbrojenia, fortyfikacji i dziejów polskiej kartografii wojskowej. Natomiast po 1945 r. nastąpiło wzmożone zainteresowanie historią techniki wojskowej, co zaowocowało znaczną liczbą publikacji na ten temat. Można je podzielić na dwie grupy. Pierwsza to wydawnictwa źródłowe, prace analityczne i syntetyczne dotyczące okresu sprzed 1939 r. Liczba tych publikacji jest duża i dotyczy zarówno opracowań na temat historii polskiej techniki wojskowej w okresie średniowiecza, jak i w czasach późniejszych. Są to np. prace dotyczące dziejów fortyfikacji, historii polskiej kartografii wojskowej. Druga grupa prac to opracowania poświęcone technice wojskowej czasów II wojny światowej i okresu powojennego – z tego kręgu publikacji można m.in. wymienić prace dotyczące historii techniki raketowej.

W trakcie obrad VI Forum wystąpił także gość honorowy konferencji prof. Wojciech Wrzesiński, prezes Polskiego Towarzystwa Historycznego. Wskazał on na interesujący rozwój polskiej historiografii wojskowej, która podejmuje cały szereg nowych tematów nie opracowanych do tej pory. Jednocześnie korzystnym zjawiskiem jest to, iż historią wojskowości zajmują się coraz młodsze pokolenia badaczy oraz że jest ona uprawiana nie tylko na uczelniach wojskowych, ale także w coraz większym zakresie w cywilnych ośrodkach naukowych.

Cele i zadania reaktywowanego w 2000 r. „Przeglądu Historyczno-Wojskowego” oraz plany wydawnicze kwartalnika na najbliższe lata przedstawił w komunikacie redaktor ppłk dr Zbigniew Matuszczyk. Zaprosił on uczestników Forum do współpracy z pismem, szczególnie zaś do współredagowania „Kroniki Naukowej” – działu umożliwiającego prezentację dorobku badawczego z zakresu historii wojskowej poszczególnych ośrodków naukowych w Polsce.

W trakcie obrad plenarnych zabrał głos także dr Adam Marszałek, który zaprezentował najnowsze publikacje swojego wydawnictwa.

W podsumowaniu obrad wskazano na potrzebę cyklicznych spotkań historyków wojskowości, istotnych dla wymiany poglądów i kontaktów przedstawicieli ośrodków naukowych z całego kraju. Podkreślono, iż następne, VII Forum zostanie zorganizowane w 2003 r. w Akademii Podlaskiej w Siedlcach.

Drugiego dnia Forum uczestnicy konferencji wzięli udział w podróży historyczno-wojskowej. W jej trakcie goście mogli obejrzeć najważniejsze zabytki Piotrkowa Trybunalskiego oraz zwiedzić Muzeum Okręgowe w tym mieście. Dyrektor mgr Marcin Gąsior omówił dzieje tej placówki oraz przedstawił najważniejsze obiekty muzealne. Ponadto uczestnicy konferencji obejrzeli specjalnie przygotowaną z oka-

zji Forum wystawę wybranych dokumentów archiwalnych dotyczących historii wojskowości, które znajdują się w Archiwum Państwowym w Piotrkowie Trybunalskim. Zaprezentował ją mgr Aleksy Piasta.

Następnie uczestnicy podróży udali się do Skansenu Rzeki Pilicy w Tomaszowie Mazowieckim, którego zabytki zostały im przedstawione przez dyrektora tej placówki, mgr. Andrzeja Kobalczyka. Kolejnym etapem podróży był rezerwat „Niebieskich Źródeł”, niemieckie umocnienia w rejonie rzeki Pilicy oraz fortyfikacje niemieckie z czasów II wojny światowej w centrum Tomaszowa Mazowieckiego, po których oprowadził uczestników konferencji mgr Andrzej Kobalczyk.

Podróż historyczno-wojskową zakończyła wizyta w 25 Brygadzie Kawalerii Powietrznej w Tomaszowie Mazowieckim, gdzie przedstawiono uczestnikom Forum wyposażenie tej jednostki oraz zaprezentowano pokaz wyszkolenia jej żołnierzy.

Reasumując, należy podkreślić, iż VI Ogólnopolskie Forum Historyków Wojskowości w Piotrkowie Trybunalskim okazało się bardzo owocne pod względem naukowym. W konferencji wzięło udział wielu naukowców z całej Polski. Spotkanie umożliwiło wymianę informacji na temat aktualnych badań między przedstawicielami czołowych ośrodków naukowych zajmujących się badaniami nad historią wojskowości w kraju. O potrzebie tego typu kontaktów świadczyła duża liczba referatów i komunikatów przedstawionych w trakcie obrad oraz ożywione dyskusje, które miały miejsce zarówno w trakcie obrad plenarnych, jak i w kularach konferencji. Na zakończenie należy podkreślić doskonałą organizację tego spotkania dzięki sprawnie funkcjonującemu komitetowi organizacyjnemu pod przewodnictwem prof. Henryka Stańczyka oraz ogromnej przychylności władz Filii Akademii Świętokrzyskiej w Piotrkowie Trybunalskim, w której obiektach obradowało Forum.

dr Paweł Olszewski